HALKA DOĞRU, İKTİSADİYAT, İÇTİMAİYAT, ŞÂİR MECMUALARI YAZILARI

Ziya Gökalp

Hazırlayan
Dr. Haluk AYDIN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2386
KÜLTÜR SERİSİ: 1241

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-659-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
Koşuyolu Mah. Mahmut Yesari Cad. Nu: 76 • 34718 Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 546 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Çınar Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat A.Ş.
Koşuyolu Mah. Mahmut Yesari Cad. Nu: 76
Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 546 03 50
Sertifika Nu: 49269

İstanbul - 2026

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7
ESER ÜZERİNE 11
HALKA DOĞRU DERGİSİ YAZILARI 19
ŞİİRLER 21
Polvan Veli 21
Ayşe'nin Düşü 24
Şehit Haremi 26
Asker Duası 28
Hayat Yolunda 30
Halk Masalı - Küçük Şehzade 32
Yeni Atilla 49
Mektep Çocuklarının İlahisi 52
Halk Masalı: Ülker ile Aydın 54
Osman Gazi Kurultayda 73
YAZILAR 77
Halk Medeniyeti I (Başlangıç) 77
Halk Medeniyeti II: Resmî Teşkilat, Halk Teşkilatı 80
İKTİSADİYAT MECMUASI YAZILARI 83
Millet Nedir, Millî İktisat Neden İbarettir? 85
Millî İktisat Nasıl Vücuda Gelir? 92
Türklerde Millî İktisat Devreleri 99
İÇTİMAİYAT MECMUASI YAZILARI 111
İÇTİMAİYAT VE FİKRİYAT 113
Mukaddime 113
MİLLÎ İÇTİMAİYAT 121
Millî İçtimaiyatın Mahiyeti 121
Millî İçtimaiyatın Miyarı 124
Milli İçtimaiyatın Usulü 128
Cemiyette Büyük Adamların Tesiri 136

Ahlâk İçtimaî midir? 165
Millet Nedir? 169
ŞAİR DERGİSİ YAZILARI 181
TÜRK ESATİRİ 183
1 183
2 188
3 190
4 194
KAVRAMLAR VE İSİMLER SÖZLÜĞÜ 197

SUNUŞ

Geçen yüzyılın başlarında başlayan ve imparatorluğun yıkılıp Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna giden yıllarda etki derecesi en yüksek fikir ve bilim adamlarının başında hiç şüphe yok ki Ziya Gökalp gelmektedir. *"Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tır"* diyen Mustafa Kemal, aslında bir bakıma bu gerçeği ifade etmektedir. Ziya Gökalp, büyük bir fikir adamıdır. Ama aynı zamanda çağının bütün modern ve pozitif bilgilerini bilimsel bir disiplinle okuyup irdeleyen ve Türk toplumuna uyarlayan öncü bir bilim adamıdır. Sosyolojinin kurucusudur, kültür ve medeniyet tarihi biliminin öncülerindendir, Fuat Köprülü'yle beraber halk biliminin bilim olmasını sağlayan ilk isimlerdendir. Gökalp, çöküş ve kurtuluş döneminde ortaya çıkan siyasî lider Mustafa Kemal'in uygulayıcılığının arkasındaki fikrî ve teorik güçlerin en etkilisidir. Belki günümüzde Gökalp'a ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden birisi de yeni yüzyılın başlarında toplumun aynı sancıları ve felaketleri yaşamama arzusu olmalıdır. Aslında bizi Gökalp'ın yeniden okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesinin, dolayısıyla eserlerinin yeniden yayına hazırlamasının gerektiğine iten düşünce de budur.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya Gökalp, çalkantılı bir eğitim hayatının ardından bir yandan araştırmalar yapıp sosyoloji dersleri vermeye çalışırken, diğer yandan siyasetle de irtibat halinde olmuştur. Yaptığı

ESER ÜZERİNE

Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna düşünceleriyle fikir babalığı yapmış bilim ve düşünce adamı Ziya Gökalp'ın ortaya koyduğu çok sayıdaki eserlerine, değişik gazete ve dergilerde yayımlanmış makale, inceleme ve şiirlerini de eklemek icap etmektedir. Ziya Gökalp millî düşünceye zemin hazırlayacak birçok fikrini bu yazılarda ve şiirlerde dile getirmiş, Türk milletinin modern milletler seviyesinde dünya sahnesinde yer almasını sağlayacak; Türk milletine benlik ve millet şuurunu aşılayacak düşüncelerini aktarmaya çalışmıştır. Gökalp'ın dört farklı mecmuada yayımlanmış yazılarını bir araya getirerek istifadeye sunan elinizdeki eser bu amaca matuf bir kitaptır.

Bu kitapta ilk olarak Ziya Gökalp'ın *Halka Doğru*[*] mecmuasında yazdığı yazılar yer almaktadır. *Türk Yurdu Cemiyeti* tarafından haftalık olarak çıkarılan mecmua, 24 Nisan 1913 ile 16 Nisan 1914 tarihleri arasında toplam 52 sayı yayımlanmıştır; sorumlu müdürü Celâl Sahir (Erozan)'dir. Milliyetçi ve halkçı düşüncelerin aktarılmasını amaçlayan mecmuada dönemin önde gelen aydınlarının yazar kadrosu içerisinde yer aldığı görülmektedir[**]. Mecmuanın, dö-

[*] *Halka Doğru* mecmuası üzerine yapılmış üç yüksek lisans tezi vardır: Mehmet Özden (1985), *II. Meşrutiyet Devri Halkçılık Düşüncesi ve "Halka Doğru" Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi; Hüsnü Cemal Ocak (2002), *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Gelişiminde Halka Doğru Dergisinin Yeri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi; Orhan Güdek (2007), *"Halka Doğru" Dergisi, Tahlili Fihrist, İnceleme, Seçme Metinler*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

[**] Ziya Gökalp dışında Mehmed Emin (Yurdakul), Ali Cânib (Yöntem),

HALKA DOĞRU DERGİSİ
YAZILARI

ŞİİRLER

Polvan Veli*

Hint sultanı toplayarak bir gün ulu bir divan
Vezirlerden sordu: Hiçbir yerde hiçbir pehlivan
Duydunuz mu "Devpençe"ye üstün olsun ya akran (eşit)?
Hep sustular, büyük vezir kalktı, dedi sultana:

"Padişahım! Harezm ilde "Polvan Veli" anılır.
Bir yiğit var. Türkistan'da "Güç Tanrısı" tanılır."
Sultan dedi: "Belki Türkler bu zannında yanılır,
Devpençe'yi gönderelim, işi koysun meydana."

Harezm Şah'a mektup verip Devpençe'yi gönderdi.
Yazdı: "'Dünya Pehlivanı' şimdiye dek bu erdi,
Her tarafın erlerini işte yere bu serdi,
Geldi meydan okuyacak sizin Veli Polvan'a."

Devpençe'nin anası da gitmiş idi yanında
Müslüman'dı, veliliğe iman vardı canında
"Polvan Veli" adı korku doğurmuştu kanında
Demiş idi: "Gideyim yalvarayım Rahman'a"

Hint kervanı üç ay sonra geldi Harezm iline,
Mektup ile armağanlar değdi hanın eline.
Pehlivanlar güreşmesi düştü halkın diline
Bütün Hive ahalisi hazırlandı seyrana.

* *Halka Doğru*, I(1), 11 Nisan 1329 [24 Nisan 1913], s. 2-3. Bu manzume ayrıca eski harfli olarak 1914 yılında basılan *Kızılelma* kitabında (Akkurum (İstanbul), Hayriye Matbaası ve Ortakları 1330, s. 69-72), 1923 yılında basılan *Altın Işık* kitabında (İstanbul Matbaa-i Amire, 1339-1342, s. 182-185) ve Mehmet Fuat Köprülü'nün *Mektep Şiirleri* antolojisinde yayınlanmıştır (İstanbul 1338, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, s. 56-58).

YAZILAR

Halk Medeniyeti I (Başlangıç)*

Her kavmin (ulusun) iki medeniyeti var: Resmî medeniyet, halk medeniyeti. O hâlde kavimlerin medeniyetlerinden bahseden bir ilim olan "içtimaiyat"ın (sosyolojinin) halk medeniyetini tetkik eden (inceleyen) bir şubesi de olmak gerek.

İşte kaideleri yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden bu ananevî medeniyeti mütalaa eden (araştıran) ilme "halkiyat" adı verilir.

Başka kavimlerde resmî medeniyetle halk medeniyeti o kadar açık bir surette ayırt edilemez. Türklerde ise bu ayrılık ilk bakışta göze çarpar. Türklerde resmî lisandan, resmî edebiyattan, resmî ahlâktan, resmî hukuktan, resmî iktisadiyattan, resmî teşkilattan büsbütün başka bir halk lisanı, halk edebiyatı, halk ahlâkı, halk hukuku, halk iktisadiyatı, halk teşkilatı vardır. Bu hadisenin sebebi, Türklerin kendi müesseselerini (kurumlarını) yükseltmek suretiyle bir medeniyet ibda (icat) etmek yolunda gitmeyip yabancı milletlerin müesseselerini iğtinâm (yağmalama) ve onlardan yapma bir medeniyet terkip etmeleridir.

Türk ruhu böyle bir uçuruma düşmemek için Türklere ilk defalar bir takım sağlam duygular ilham etmişti: Türk yalnız kendisini necip (soyu temiz) görür, kendinden gayrıya "Tat" derdi.

---

* *Halka Doğru*, I(14), 10 Temmuz 1329 [23 Temmuz 1913], s. 107-108. Derginin bazı nüshalarında başlık "Halkiyat I Başlangıç" şeklinde farklı basılmıştır. Ziya Gökalp'ın "Halk Medeniyeti I Başlangıç" ve "Halk Medeniyeti II Resmî Teşkilat Halk Teşkilatı" yazılarını derginin kronolojik yayın sırasına uygun düşmemesine rağmen konu bütünlüğü açısından bir arada vermeyi uygun gördük.

اقتصادیات مجموعه‌سی

İKTİSADİYAT MECMUASI
YAZILARI

Millet Nedir, Millî İktisat Neden İbarettir?

-1-[*]

Millî iktisadın neden ibaret olduğunu anlamak için önce milletin ne olduğunu bilmek lazımdır. Milleti mücerret bir lisanla "içtimaî bir küll-i tam (tam bir bütün) *tout-complet*'tir" diye tarif edebiliriz. Cemadat (cansız varlıklar) âleminde hiçbir cisim, hiçbir cirim (hacim) küll-i tam değildir. Ne yıldızlar ne seyyareler (gezegenler) ne şemsî manzumeler (güneş sistemi) ne kehkeşanlar (galaksiler) tam bir kül teşkil edebilirler. Cemadatı da muhit olmak (kapsamak) üzere yalnız bir küll-i tam vardır ki "kâinat"tan ibarettir.

Hayat âleminde ise ötekine muhalif olarak her uzviyet bir küll-i tamdır. Çünkü uzviyet de kâinat gibi müstakil bir mevcudiyete, dâhili bir tekâmüle maliktir. İçtimaiyat âleminde, bir cemiyetin uzviyet gibi tamamıyla müstakil olabilmesi için içtimaî hayatı terkip eden muhtelif tabakaların biri birine muntabık olması (uyması) lazımdır.

Cemiyet de fikârî (omurgalı) hayvanlar zümresine mensup bir uzviyet gibi üç tabakadan mürekkeptir:

1) İskelet, 2) İğtidâî (beslenmeyle ilgili) ufûleler (işlevler), 3) İhtilât (karışma) ve münasebete ait ufûleler.

Cemiyette bu üç tabakanın mukabilleri (karşılıkları): 1) Müşterek duygulardan mütevellit tesanüt (dayanışma), 2) İş bölümünden mütevellit tesanüt, 3) Bu tesanütleri dâhilî ve haricî taarruzlara karşı müdafaa ve muhafaza eden teşkilat.

Cemiyetin, uzviyetteki "iskelet" tabakasına tekabül eden (yerini tutan) en amik (derin) tabakasına "maşer (toplum)" namı verilir. Maşer, müşterek duygulara malik bir zümre demektir. Müşterek duygular vicdanlarda yaşayan

[*] *İktisadiyat Mecmuası*, I(1), 8 Şubat 1331 [21 Şubat 1916], s. 3.

اجتماعیات مجموعه سی

İÇTİMAİYAT MECMUASI
YAZILARI

İÇTİMAİYAT VE FİKRİYAT*

Mukaddime

İçtimaiyatın müspet (olumlu) vazifeleri olduğu gibi menfi (olumsuz) vazifeleri de vardır. Bu menfi vazifeler içtimaiyatın; kendi mevzuunu (konusunu) vaktiyle hangi ilimlerin yahut marifetlerin fuzuli (gereksiz) olarak işgal ettiklerini tetkik ve bu haksız işgallerden doğan yanlış fikirleri tashih (düzeltme) ve irâe (gösterme) etmekten ibarettir. Bu makale bizi; içtimaiyatın bu tenkidi kısmına ithal ediyor (içine alıyor). Maksadımız içtimaiyatın ne olmadığını göstermek ve bu tarik ile (yolla) ne olduğunu meydana çıkarmaktır. Bu ilk makalede yalnız fikriyatın içtimaiyata vuku bulan (olan) tecavüzleri (geçişleri) tetkik olunuyor. Gelecek makalede de hayatiyat (biyoloji), rûhiyat (psikoloji) ila ahire (ve diğer) gibi ilimlerin içtimaiyata icra ettikleri fuzuli tecavüzleri teşrih edeceğiz (açıklayacağız).

Evvelâ fikriyat idéologie tabirinin menşeini (kökenini) ve ne gibi manalarda istimal edildiğini (kullanıldığını) arayalım. On sekizinci asrın son senelerine doğru müelliflerden (yazarlardan) bir küçük zümre felsefeyi "Kondiyyak'ın (Etienne Bonnot de Condillac) mesleğine göre tamike (derinleştirmeye) başladılar. Mümaünileyhin (adı geçen kişinin) halefleri (ardılları) addolunabilen bu müellifler; o zaman itibardan düşmeğe başlamış olan "mâba'dü't-tabî'iye (metafizik)" tabiri yerine "fikriyat" kelimesini ikame ettiler. Bunların bütün çalışmaları; fikirlerin neşet (doğuş) ve tekevvününü (var olmasını) izah etmek olduğu için bu kelime, tahsis ettikleri (ayırdıkları) mevzua muvafık (uygun) geliyordu. İşte bu

* *İçtimaiyat Mecmuası*, I(1), Nisan 1917, s. 7-11.

MİLLÎ İÇTİMAİYAT*

Millî İçtimaiyatın Mahiyeti

İnsana taalluk eden (ilgili olan) hadiseler iki kısımdır: Şuurlu hadiseler, şuursuz hadiseler. Her zaman şuursuz kalan hadiseler "hayati hadiseler"dir. Bunlardan *hayatiyat* ilmi bahseder. Daima yahut bazen şuurlu olabilen hadiseler "ruhi hadiseler"dir. Ruhi hadiseler birtakım tarz-ı tahassüsler (duygu biçimi), tarz-ı idrakler (anlayış biçimi), tarz-ı hareketlerdir ki iki kısma ayrılır. Birincisi ferde uzviyetinin telkin ettiği duygular ve hareketlerdir ki bunlara "ferdiyen ruhi hadiseler" denilir. Bu hadiselerden bahseden ilme *ruhiyat* (psikoloji) namı verilir. İkincisi fertlere mensup oldukları içtimaî zümreler tarafından telkin olunan tarz-ı idrakler, tarz-ı amellerdir ki bunlara da "içtimaiyen ruhi hadiseler" denilir. Bu hadiselerden bahseden ilme de *içtimaiyat* namı verilir. Fertlere, mensup oldukları içtimaî zümrenin telkin etiği tarz-ı idrak ve amellere "anane" denilir. Anane dinî, ahlâki, hukuki, lisani, bedii, iktisadî namlarıyla kısımlara ayrılır. Dinî itikat ve ayinler dinî ananelerdir. Lisani, bedii, iktisadî kaideler de bu sınıflara mensup ananelerdir. Mazideki menşeleri (kaynakları) itibariyle birbirine merbut (bağlı) ananelerin heyet-i mecmuasına (bütününe) *medeniyet* denilir. Ananeler müteaddit milletler arasında müşterek olduğu için "medeniyet" beynelmilel bir mahiyeti haizdir. Müşterek bir medeniyete malik olan milletlerin mecmuuna "medeniyet zümresi" denilir. Bazen bir millet birkaç

* *İçtimaiyat Mecmuası*, I(1), Nisan 1917, s. 25-36.

ŞAİR DERGİSİ
YAZILARI

TÜRK ESATİRİ

1

Altay Türklerinde Yaradılış Üsturesi[*] [**]

Henüz yerle gök yaratılmamıştı. Henüz gündüzle gece başlamamıştı. Güneş, ay, yıldızlar parıldamıyordu. Karlı dağlar, ağaçlı dereler, yeşil ovalar yoktu. Koşan geyikler, uçan kuşlar, yüzen balıklar görünmüyordu. Yeryüzünü cennete çevirmek isteyen insanoğulları sürülerini otlatmıyor, tarlalarını sürmüyordu.

Bu boşlukların yerinde yalnız su vardı. Bu yokluklardan nice varlıklar çıkacağını bilen yalnız Tanrı Kara Han mevcuttu.

Tanrı Kara Han yeri göğü yaratmadan evvel, varlık yalnız sudan ibaretti. Bir uçtan bir uca su dalgalanıyordu. Sudan başka bir şey yoktu, su her şeydi. Kara Han yapayalnız kalmaktan artık sıkılıyordu.

Günlerde bir gün düşünmeye başladı: "Bu bitmez tükenmez boşlukta sudan başka görünen, benden başka gören yok. Su başka görünenleri doğurabilir. Ben, başka görenleri yaratabilirim. İkimizden hem gören hem görünen nice mahlûklar çıkabilir.

O hâlde iş başına!"

---

[*] *Şâir*, I(5), 9 Kânunusani [Ocak] 1919, s. 67-68.

[**] Ziya Gökalp bu yazısına kaynak göstererek "Radlof'tan" dipnotunu düşmüştür. Bu metin Wilhelm Radlof'un *Sibirya*'dan adlı eserinde yer almaktadır. Metnin Türkçe çevirisi için bk. W. Radloff, *Sibirya'dan II*, (Çev. Ahmet Temir), İstanbul, 1956, Maarif Vekaleti Yayınları, s. 6-7. Aynı metin için ayrıca bk. W. Radloff, *Türklük ve Şamanlık*, (Çev. A. Temir-T. Andaç-N. Uğurlu), İstanbul, 2008, Örgün Yayınevi, s. 18-20.